

УДК 343.98:343.34

ТАРАН О.В., кандидат юридичних наук,
Національна академія внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ОТРИМАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНО ЗНАЧИМОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОРУШЕННЯМ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОХОРОНУ ПРАЦІ

***Анотація.** Виокремлено особливості типових версій на початковому етапі розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням вимог законодавства про охорону праці.*

***Аннотація.** Выделены особенности типичных версий на начальном этапе расследования преступлений, связанных с нарушением требований законодательства об охране труда.*

***Summary.** Marked features of a typical version of the initial stage of the investigation of crimes related to violation of the law on labor protection.*

***Ключові слова:** Порушення вимог законодавства про охорону праці, розслідування злочину, пов'язаного з порушенням вимог законодавства про охорону праці, початковий етап розслідування злочину, пов'язаного з порушенням вимог законодавства про охорону праці.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Початковий етап розслідування займає у структурі слідчої діяльності виключно важливе, ключове місце оскільки саме тут закладаються фундаментальні основи для встановлення об'єктивної істини у справі, виявляється і збирається велика кількість доказів. Тому від правильності та ефективності дій слідчого на цьому етапі залежить подальший успіх розслідування кримінальної справи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений автором аналіз практики розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням вимог законодавства про охорону праці засвідчив, що існують певні особливості діяльності слідчого на початковому етапі розслідування, пов'язані із висуненням типових версій.

Метою статті є визначення та розгляд типових версій на початковому етапі розслідування злочинів даної категорії.

Виклад основних положень. Організація розслідування на початковому етапі передбачає переважно роботу із наявною інформацією, її опрацювання та оцінку. В результаті цієї діяльності відбувається висунення версій та визначаються завдання розслідування: ухвалюються відповідні рішення, забезпечується їх виконання. Надалі цей процес триватиме шляхом уточнення завдань та ухвалення нових рішень із урахуванням отриманих даних та результатів завдяки чому слідчий має можливість прогнозувати процес розслідування в цілому.

М.П. Яблоков вважає, і ми з ним погоджуємось, що початковий етап розслідування дозволяє детальніше зорієнтуватися у обставинах злочину, накопичити, вивчити фактичні дані про нього – у першу чергу ті, які можуть з плином часу зникнути. Також на цьому етапі необхідне створення бази для пред'явлення обвинувачення [1, с. 390], а досліджуючи особливості розслідування злочинів у галузі охорони праці та техніки безпеки М.П. Яблоков справедливо зазначає, що важливість початкового етапу для успіху розслідування є очевидною. Від того, наскільки вміло, продумано та оперативно діяв у ході нього слідчий, багато в чому залежить доля кримінальної справи. Так, невміння слідчого правильно зорієнтуватися у первинних вихідних даних може суттєво зашкодити успіху розслідування.

Правильне ж визначення напряму розслідування у початковий його період у будь-якому випадку багато в чому залежить від знання і вмілої оцінки типових слідчих ситуацій розслідування і відповідно повноти і обґрунтованості кола слідчих версій, висунутих на основі зазначеного аналізу і оцінки, від вдалого вибору у плані перевірки цих версій комплексу необхідних початкових слідчих дій та встановлення їх черговості [2, с. 68].

З огляду на викладене, погоджуючись із думкою більшості авторів, які вважають початковий етап розслідування першою сходинкою всебічного вивчення злочину і відмічають про його суттєвий вплив на подальший характер і зміст всього процесу розслідування, ми, керуючись цими міркуваннями та враховуючи результати аналізу практики розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням вимог законодавства про охорону праці, узагальнення позитивного досвіду цієї діяльності, виявили та сформулювали типові версії, що висувуються на початковому етапі розслідування.

Як свідчить аналіз слідчої практики, на початковому етапі розслідування злочинних порушень вимог законодавства про охорону праці характер і обсяг інформації, якою володіє слідчий може бути недостатнім для чіткого висновку щодо обставин порушення вимог законодавства про охорону праці, а також дій, що йому передували та мали місце після його закінчення.

На цьому етапі інформація, отримана слідчим дозволяє висунути версії про сутність розслідуваної події, її причини та винних осіб. Специфікою розслідування даної категорії злочинів є те, що кількість версій по таких справах може бути більшою, ніж по інших, оскільки не завжди обставини злочину є очевидними (наприклад у випадках загибелі людей під час виконання робіт).

У подальшому ж ході розслідування обсяг інформації про злочин буде збільшуватись і вона стане більш достовірною, а отже, кількість версій, які перевірятимуться зменшиться [3].

Ознайомлення з існуючими методиками розслідування: злочинних порушень правил безпеки праці (М.П. Яблоков), злочинних порушень правил техніки безпеки (М.С. Брайнін, Е.Д. Куранова, М.П. Косоплечев), злочинів, що порушують безпечні умови праці (І.М. Беляєва), злочинних порушень правил охорони праці та техніки безпеки (І.Ю. Єрмаков) злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки при проведенні гірничих робіт (М.М. Дмитрієв), злочинних порушень правил безпеки при проведенні будівельних робіт (І.О. Кучерков) та деяких інших робіт, присвячених проблемам розслідування подібних злочинів, дозволяє зробити висновок про існування типовості та повторюваності способів, механізму та причин таких злочинних порушень, кола осіб, що їх вчинили, а отже, і типовості слідчих версій.

Не вдаючись у перерахування слідчих версій, які пропонуються і розглядаються у роботах згаданих авторів, зазначимо лише, що вони вказують на схожість основних причин травматичних подій, що дозволяє з урахуванням конкретної слідчої ситуації висувати ті або інші типові версії про причини події; фактична однотипність характеру кола службових осіб, відповідальних за охорону праці та техніку безпеки дають можливість висувати на початку розслідування типові версії про коло осіб, серед яких потрібно шукати винну особу.

Проведений нами аналіз практики розслідування злочинних порушень вимог законодавства про охорону праці в основному підтвердив подібність обставин вчинення цих злочинів у нашій державі, а отже, подібними є типові слідчі версії.

Разом з тим, нами були виявлено і враховано ряд відмінностей, які мають практичне значення для розслідування даної категорії справ на території України у нашій

дні. Основою таких відмінностей є по – перше, різниця в кримінальному, кримінально – процесуальному та трудовому законодавстві України, Російської Федерації, та бувшого Союзу РСР, на вимогах яких ґрунтувались згадані дослідження; по – друге, об’єктивні умови, пов’язані із особливостями функціонування підприємств різних форм власності на території нашої держави та сучасний стан її економічно та соціального розвитку.

Отже, розглянемо особливості типових версій на початковому етапі розслідування злочинних порушень вимог законодавства про охорону праці.

1. Основою для висунення версій про причини порушення вимог законодавства про охорону праці та конкретних винних осіб є матеріали технічного розслідування нещасного випадку на виробництві, які, як правило, містять відомості про обставини нещасного випадку, умови виробництва, робочого місця де він стався, коло осіб, відповідальних за забезпечення безпечних умов виконання робіт, вірогідні причини травматичного випадку.

На підставі дослідження наявних матеріалів кримінальної справи, матеріалів технічного розслідування нещасного випадку у слідчого формується загальне враження про травматичну подію, іншими словами, створюється уявлення про виникнення і розвиток травматичної події. аналізуючи доступні дані у їх взаємозв’язку, слідчий об’єднує їх у певну систему і будує вірогідну уявну модель механізму травматичної події. Виявивши механізм події, слідчий встановлює його причину, тобто уявно проходить шлях від наслідку до причини. Успішність пошуку причини залежить від професіоналізму слідчого, який, насамперед, полягає у вмінні правильно оцінювати виявлені факти, систематизувати зібрані і вивчені дані, виявляти причину – наслідкові зв’язки між інформацією, яку він сприймає і подією, що трапилась. Встановивши причину нещасного випадку, слідчий визначає умови, які сприяли її виникненню (рівень виробничо-технічної дисципліни, стан контролю за безпечним виконанням робіт тощо).

Отже, як свідчать результати дослідження слідчої практики, з урахуванням конкретних обставин справи слідчий може висунути наступні типові версії про причини травматичної події:

а) причиною нещасного випадку є порушення вимог законодавства про охорону праці службовою особою (неправильна організація робіт, відсутність належного контролю за їх виконанням);

б) причиною травматичної події стала технічна несправність виробничого обладнання;

в) травматична подія сталась внаслідок неправильної експлуатації виробничого обладнання;

г) потерпілий постраждав внаслідок власної необережності, необачності, що стала причиною нещасного випадку.

Незважаючи на наявність у матеріалах відомчого розслідування висновків про причини травматичної події та осіб, відповідальних за порушення вимог законодавства про охорону праці, ініціатива слідчого у висуненні версій не повинна обмежуватися виключно цими матеріалами.

Адже, як неодноразово зазначалось, комісія, яка проводить розслідування нещасного випадку на виробництві не завжди зацікавлена в об’єктивності такого розслідування і її діяльність може бути спрямована на звинувачення самого потерпілого у травматичній події.

На основі версій про причини нещасного випадку, слідчий висуває версії про суб’єкт злочинного порушення вимог законодавства про охорону праці. Як засвідчили результати дослідження слідчої практики по даній категорії злочинів, велика кількість помилок

допускається слідчими саме при встановленні особи, винної у порушенні вимог законодавства про охорону праці. Це пояснюється тим, що висуваючи версію про винних осіб, слідчі керуються даними про коло осіб, до обов'язків яких належить забезпечення безпечних умов праці при виконанні тих або інших робіт, і орієнтуючись на чітку регламентацію їх обов'язків, часто перевіряють висунуті версії формально. Така практика призводить до того, що належним чином не встановлюється причинний зв'язок між діями цих службових осіб і наслідками травматичної події. У той час, як саме наявність причинного зв'язку між дією (бездіяльністю) службової особи і шкідливими наслідками є підставною для кримінальної відповідальності. Крім того, для злочинів досліджуваної категорії у більшості випадків характерна наявність складного причинного зв'язку між діями (бездіяльністю) декількох осіб та шкідливими наслідками і значення та характер порушень, допущених кожною зі службових осіб може по-різному впливати на настання шкідливих наслідків. Отже, перевірка версії про суб'єкта злочинного порушення вимог законодавства про охорону праці, конкретизована результатами перевірки версії про причини травматичної події потребує від слідчого вміння встановлювати та досліджувати причинний зв'язок між діями (бездіяльністю) особи та шкідливими наслідками. Детально особливості встановлення причинного зв'язку розглянуто нами у параграфі, присвяченому обставинам, що підлягають встановленню.

2. У ситуації, коли первинними даними є повідомлення від адміністрації підприємства, органів внутрішніх справ, медичних закладів про нещасний випадок висуваються версії про сутність травматичної події і про безпосередню причину травмування (загибелі) потерпілого.

Так, як свідчить практика, типовими слідчими версіями по сутність події та про причини травмування (смерті) особи є:

а) нещасний випадок, пов'язаний (не пов'язаний) з виробництвом (мета висунення версії – правильна кваліфікація події за ст. 271 КК або іншими статтями Особливої частини);

б) протиправні дії третіх осіб (обов'язковому з'ясуванню підлягає чи не було травмування (смерть) завдане іншими особами, іншими словами чи не є травматична подія умисним нанесенням тілесних ушкоджень або вбивством);

в) вина самого потерпілого;

г) смерть внаслідок незадовільних фізичних даних або стану здоров'я (на практиці існують складності зі встановленням зв'язку з виробництвом випадків, які сталися внаслідок раптового погіршення стану здоров'я працівника (серцеві напади, інсульт тощо). Вони вважаються пов'язаними з виробництвом, якщо погіршення здоров'я працівника сталося внаслідок впливу небезпечних та шкідливих виробничих факторів, або коли потерпілий не проходив передбаченого законодавством медичного огляду, а виконувана робота була протипоказана потерпілому відповідно до медичного висновку про стан його здоров'я. Приклад: Робітник був прийнятий на роботу до термічного цеху. Одного разу він, йдучи цехом, знепритомнів і впав, вдарившись головою об обладнання, та отримав при цьому струс головного мозку. Під час розслідування з'ясувалося, що повітря в цеху було перенасичене шкідливими парами, що й викликало погіршення стану здоров'я працівника, його падіння і травму голови». Нещасний випадок пов'язаний з виробництвом, оскільки за станом здоров'я працівник не повинен був допускатися до роботи в шкідливому виробництві без попереднього медичного огляду;

д) самогубство.

Версії про причини нещасного випадку та винних осіб у цій ситуації мають загальний характер і конкретизуються за результатами перевірки типових версій.

3. Якщо про нещасний випадок стало відомо із заяви потерпілого або його родичів, то висуваяться версії про сутність травматичного події та реальні обставини, у якій вона сталась. Типовими слідчими версіями тут є:

- а) нещасний випадок мав (не мав) місце;
- б) нещасний випадок пов'язаний (не пов'язаний) виробництвом;
- в) травмування (загибель) потерпілого сталось внаслідок протиправних дій третіх осіб.

Якщо заявник вказує на особу, яка вчинила злочинне порушення вимог законодавства про охорону праці, залежно від обставин справи, може висуватись версія про винність згаданої особи (кола осіб).

Як вже зазначалось під час розгляду слідчих ситуацій, саме у цій існує найбільший ризик ухвалення неправильних або передчасних рішень слідчим. Причиною цього може бути те, що заявник, керуючись особистими міркуваннями може надати неправдиву інформацію про реальні обставини події. У той же час, такі дії заявника не обов'язково є умисними і мають корисливу мету. Так, були виявлені декілька випадків, коли заявниками виступали родичі потерпілого, і керуючись недостовірною, помилковою інформацією, заявляли про ніби – то нещасний випадок на виробництві. Отже, версія про те чи мав насправді місце нещасний випадок має особливе значення для визначення подальшого напрямку розслідування.

Надалі версії про причини нещасного випадку можна формулювати вже більш конкретно з урахуванням отриманої слідчим інформації.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Підводячи підсумки викладеному зазначимо, що визначені та розглянуті нами типові версії початкового етапу розслідування злочинів, пов'язаних порушенням вимог законодавства про охорону праці є запорукою ефективної організації роботи у справі та допомагають цілеспрямовано перевіряти обставини, які можуть мати суттєве значення і вплив на увесь хід подальшого розслідування.

У практичній діяльності, орієнтуючись на типові версії, слідчий конкретизує мету розслідування та визначає необхідність проведення слідчих дій, висуває на їх основі та на досвіді розслідування даної категорії злочинів більш конкретні версії з урахуванням обставин справи, завдяки чому його робота набуває цілеспрямованості, а її результативність підвищується.

Використана література

1. Криміналістика ; под ред. Н.П. Яблокова, В.Я. Колдина. – М. : Изд-во МГУ, 1990. – 464 с.
2. Яблоков Н.П. Исследование обстоятельств преступных нарушений правил безопасности труда / Н.П. Яблоков . – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1980. – 146 с.
3. Брайнин М.С. Расследование преступных нарушений правил техники безопасности / М.С. Брайнин , Э.Д. Куранова , Н.П. Косоплечев. – М. : Госюриздат, 1958. – 259 с.

~~~~~ * * * ~~~~~